

Soubor indikátorů rozvoje sociální gramotnosti pro základní a střední vzdělávání

(U – činnosti učitele, Ž – činnosti žáka)

Oblast: Komunikace

Žák vnímá řeč těla vlastní i druhých.

- U: Učitel dává žákům podněty k optimalizaci jejich neverbální komunikace (zavádí např. aktivity, hry zaměřující žáky na jejich neverbální komunikaci apod.), využívá reflexe, komentáře a zpětné vazby (nikoliv kritické odsudky!) probíhajícího neverbálního chování.
- Ž: Žák (zejména při vyjadřování) dokáže kontrolovat své neverbální projevy.
- Ž: Žák dokáže využívat svůj hlas a neverbální projevy ke smysluplnému prezentování.

Žák ovládá techniku řeči (držení těla, dech, posazení hlasu, artikulace apod.), vnímá v praxi komunikace význam tónu hlasu (výrazu řeči) a usiluje o jeho efektivní využití.

- U: Učitel dává žákům podněty k optimalizaci techniky a výrazu jejich řeči.
- U: Učitel zavádí aktivity přímo trénující rétorické dovednosti.
- U: Učitel reaguje na promluvy žáků formou jejich reflexe – vede je ke vzájemným zpětným vazbám apod.
- Ž: Žák (při souvislém monologickém projevu – prezentaci apod.) mluví přiměřeným tempem a hlasitostí, dobře artikuluje, při promluvě hospodáří s dechem.
- Ž: Žák slovy reflektuje a hodnotí kvalitu souvislého mluveného projevu svého/cizího (SLEDOVAT SPÍŠE OD VĚKU 11 LET).

Žák se vyjadřuje (přiměřeně svému věku) věcně, správně a jasně (příp. i stručně apod.).

- U: Učitel dává žákům prostor k vysvětlování, vyprávění, prezentování atd. a v případě potřeby koriguje přítomnost objevujících se chyb.
- Ž: Žák se vyjadřuje věcně, správně a jasně (příp. i stručně apod.).
- Ž: Žák dokáže zaujmout ostatní svým vysvětlováním, vyprávěním a prezentováním.
- Ž: Žák zvládá základní funkční moduly komunikace pro různé situace, dokáže v základních komunikačních situacích volit vhodný komunikační styl (viz: naslouchání, vysvětlování, informování, zdravení, prosba, poděkování, řešení konfliktu, vyjednávání, asertivní obrana proti kritice, agresi atd., komunikační pasivita jako účelné jednání).

- U: Učitel sleduje efektivní využívání vhodných komunikačních způsobů náležitých k různým situacím.
- Ž: Žák používá základní funkční komunikační styly komunikačních způsobů náležitých k různým situacím.

Žák v konfliktních (např. spor) či potenciálně konfliktních (např. kritika) situacích rozlišuje a uplatňuje projevy respektující a nerespекující komunikace.

- U: Učitel seznámí žáky s prvky respektující a nerespекující komunikace.
- U: Učitel upozorňuje, pokud takové projevy nastanou.
- U: Učitel organizuje nácvik rozlišování těchto typů komunikace (s užitím hraných scének, ukázek z filmů, literatury atd.).
- U: Učitel organizuje nácvik zpětnovazebních „já-výroků“ nebo postupů konstruktivní kritiky ve formě simulací či hraní rolí ve formě aktuálního reagování/edukační intervence v situaci konfliktu.
- Ž: Žák dokáže poskytnout na problém, a ne na člověka orientovanou zpětnou vazbu.
- Ž: Žák dokáže použít „já-výrok“.
- Ž: Žák dokáže poskytnout konstruktivní kritiku.

Žák efektivně moderuje diskusi (SLEDOVAT SPÍŠE OD VĚKU 11 LET).

- U: Učitel vytváří prostor pro moderování diskuse žáky.
- U: Učitel reflektuje s žáky jejich způsoby vedení diskuse.
- U: ... a příp. samostatně trénuje příslušné dovednosti.
- Ž: Žák dokáže efektivně moderovat diskusi.

Žák vyslechne (soustředěně) komunikačního partnera.

- U: Učitel upozorní žáka v okamžiku, je-li zřejmé, že svého komunikačního partnera neposlouchá.
- U: Učitel zavádí aktivity trénující naslouchání bez přerušování mluvčího.
- Ž: Žák dokáže soustředěně poslouchat svého komunikačního partnera.

Žák vysílá signály aktivního naslouchání (např. přikyvování, projevování zájmu o sdělovaný obsah, verbální přitakávání – hm, ano,... apod.).

- U: Učitel v průběhu výuky na příkladech vysvětluje žákům účel a podstatu aktivního naslouchání a viditelně je sám využívá.
- U: Učitel koriguje aktivní naslouchání žáků samých v situacích, kde je k tomu vhodná příležitost.
- U: Učitel zavádí aktivity trénující aktivní naslouchání.
- Ž: Žák je schopen aktivního naslouchání.

Žák rozpozná manipulativní komunikaci a používá vhodné strategie obrany proti agresi a manipulaci.

- U: Učitel v průběhu výuky vysvětluje podstatu manipulativního jednání, registruje a s žáky reflektuje situace „tady a teď“, v nichž se objevuje manipulace (upozorňuje na okamžiky, kdy žáci ve třídě použijí manipulativní komunikaci), vytváří/předkládá modelové situace, v nichž toto jednání mohou žáci rozpoznat.
- Ž: Žák dokáže (přiměřeně svému věku) definovat manipulativní jednání.
- Ž: Žák se v modelových situacích dokáže (přiměřeně svému věku) bránit manipulaci (např. prostřednictvím zásad asertivního jednání).
- Ž: Žák se v reálných situacích dokáže bránit manipulaci.

Žák charakterizuje projevy předstírání, klamání a lhaní v komunikaci; uvažuje o jejich účelu a aplikuje nástroje rozpoznání klamů v komunikaci.

- U: Učitel umožňuje otevřeně diskutovat o klamání, lhaní a jejich projevech (i ve vztahu k morálním důsledkům).
- U: Učitel vytváří žákům prostor, ve kterém mohou přemýšlet o tom, kdy ve svém životě klamou sami sebe (SLEDOVAT SPÍŠE OD VĚKU 12 LET).
- Ž: Žák popíše (přiměřeně svému věku) a reflektuje projevy předstírání a lhaní v komunikaci.

Oblast: Kooperace a kompetice

Žák popíše výhody a úskalí kooperace.

- U: Učitel seznámí žáky s výhodami a možným úskalím kooperace.
- Ž: Žák je (přiměřeně svému věku) schopen popsat výhody a možná úskalí kooperace.

Žák posoudí v konkrétní situaci, zda je výhodné použít kooperaci, nebo jinou strategii dosažení cíle.

- U: Učitel reflektuje s žáky situace, v nichž je výhodnější spolupracovat, nebo pracovat individuálně, příp. i soutěžit.
- Ž: Žák uplatňuje při řešení situací kooperativní, ale i jiné strategie.

Žák používá základní individuální a sociální dovednosti pro práci v týmu (seberegulace v situaci nesouhlasu či konfliktního jednání členů skupiny, dovednost odstoupit od vlastního nápadu, podřízení se vedení druhého, dovednost navazovat na druhé a rozvíjet jejich myšlenky apod.).

- U: Učitel zadává žákům v průběhu výuky kooperativní úkoly a jejich prostřednictvím je učí jednotlivým dovednostem kooperativní práce.
- Ž: Žák dokáže (přiměřeně svému věku) pojmenovat své vlastní individuální a sociální dovednosti pro práci v týmu.
- Ž: Žák viditelně tyto dovednosti používá.

Žák plní různé týmové a pracovní role tak, aby přispěl skupině.

- U: Učitel dává žákům ve skupině příležitost k uplatnění různých týmových a pracovních rolí.
- Ž: Žák plní týmové a pracovní role v rámci kolektivu své třídy / pracovní skupiny.

Žák poznává svůj vztah k soutěži (jak reaguje a jedná, co mu brání zvládat situaci soutěže, konkurence, trénuje odolnost, respektuje etická pravidla).

- U: Učitel předkládá žákům soutěžně zaměřené aktivity a následně je s nimi reflektuje např. s ohledem na respektování etických pravidel.
- Ž: Žák pojmenovává a reflektuje, jaký má vztah k soutěži (jak reaguje, co mu brání zvládat soutěž, respektovat pravidla hry apod.).

Oblast: Poznávání lidí a interakčních jevů

Žák se zajímá o spolužáky i o učitele a toto poznání prohlubuje.

- U: Učitel projevuje zájem o svět žáků mimo učební látku.
- U: Učitel dává příležitost k poznávání žáků navzájem.
- U: Učitel iniciuje interakce, které se obsahově týkají informací o spolužácích a v přiměřené míře i o něm samém.
- Ž: Žák je schopen formulovat to, co ví o druhých ve třídě.
- Ž: Žák reflektuje chování spolužáků.

Žák vysvětlí základní zásady týkající se optimálního způsobu vnímání a hlubšího poznávání druhých lidí (SLEDOVAT SPÍŠE OD VĚKU 11–12 LET).

- U: Učitel dává příležitost, aby žáci mluvili o svých způsobech vnímání a hlubšího poznávání druhých lidí, o tom, jak dospívají k různým názorům o lidech apod.
- Ž: Žák mluví o svých způsobech vnímání a hlubšího poznávání druhých lidí (jak lidem rozumí, jak se o nich něco dozvídá, proč si o nich něco myslí).

Žák vysvětlí vliv možných chyb a omylů v poznávání lidí (a případně též sociálních situací) na vzájemné vztahy (haló-efekt, předsudky, stereotypizace a analogie, kontrastní chyba, „figura na pozadí“, připisování nesprávných cílů apod.) (SLEDOVAT SPÍŠE OD 12 LET).

- U: Učitel žákům dává prostor pro pojmenování chyb v poznávání druhých lidí (předpokladů poznávání druhých lidí, dopadů na chyby v poznávání druhých lidí, percepční rizika apod.).
- U: Učitel vede žáky k užívání korektivních prostředků vnímání druhých lidí.
- U: Učitel nabízí žákům situace (popř. obrázky, filmy a jiné zdroje) tak, aby zkoušeli aplikovat a následně reflektovat své způsoby poznávání.
- Ž: Žák popíše rizikové percepční efekty v poznávání druhých lidí.
- Ž: Žák uvede způsoby, jak čelit chybám ve vnímání druhých lidí.
- Ž: Žák vyjadřuje své názory na pozorované osoby a reflektuje důvody svých závěrů.

Oblast: Vztahy mezi lidmi

Žák projevuje svým chováním respekt k základním lidským právům vůbec a konkrétně i k právům svých spolužáků a učitelů (právům ve smyslu zákonném i psychologickém a morálním).

- U: Učitel sleduje aspekt naplňování práv v různých situacích ve třídě a reflektuje ho se žáky.
- Ž: Žák se chová tak, aby nekrátil nikoho v jeho právech.
- Ž: Žák se chová tak, aby nevyvolal konflikt jak v hodině, tak i mimo vyučování.
- Ž: Žáci projevují základní respekt učitelů.

Žák projevuje svým chováním respekt k různým formám odlišnosti (různost pohlaví, etnika, kultury, náboženství, zájmů, sociálního zařazení apod.) ve společnosti i ve třídě.

- U: Učitel svým jednáním podporuje respekt k odlišnosti k výše zmíněným kategoriím.
- U: Učitel upozorňuje na problematické situace týkající se tohoto tématu (zejména ve třídě, ale i obecně ve společnosti) a reflektuje je se žáky.
- Ž: Žáci nepomlouvají a nevyjadřují se urážlivě k ostatním ve vztahu k jejich pohlaví, etniku, kultuře, náboženství, sociálním zařazení...).

Žák popíše, co vztahům škodí a co je podporuje, a aplikuje tuto znalost do vlastního chování.

- U: Učitel vytváří prostor pro diskusi mezi žáky k tématu, co pomáhá budovat vztahy a co ne.
- U: Učitel reflektuje se žáky situace, které ve třídě škodí nebo naopak prospívají vzájemným vztahům.
- Ž: Žák sám za sebe dokáže popsat, co mu pomáhá v budování vztahů a co naopak ne.
- Ž: Vztahy ve třídě a klima se jeví jako dobré.

Žák se spolupodílí na formulaci základních pravidel chování ve třídě a ve škole a respektuje je.

- U: Učitel spolu se žáky vypracovává, domlouvá, konzultuje psaná pravidla chování ve třídě.
- U: Učitel reflektuje s žáky nepsaná pravidla ve třídě.
- U: V případě, že žáci domluvená pravidla nedodržují, učitel se žáky tuto skutečnost reflektuje (popis, hledání příčin, hledání možností nápravy).
- Ž: Žák formuluje/pomáhá formulovat některá pojmenovaná pravidla ve třídě
- Ž: Žák jedná v souladu s pravidly.

Žák jedná tak, aby jeho chování vytvářelo a podporovalo dobré mezilidské vztahy a řešilo problémy ve vztazích, zejména zdraví, žádá, děkuje, omlouvá se, poskytuje pomoc, daruje, slaví, řeší konflikty, formuluje zájmy skupinové a individuální, projevuje zájem o druhého, vyjednává, ovládá své emoce, sdílí, spolurozvíjí témata druhých lidí apod.

- U: Učitel vede žáky k podpoře dobrých vztahů – hovoří s nimi, reflektuje nastalé situace, případně zavádí nácvik dovedností.
- Ž: Žák projevuje respekt k druhým, používá slova jako: můžu, prosím, děkuji apod.
- Ž: Žák dělá většinu z výše uvedených záležitostí: zdraví, žádá, děkuje, omlouvá se, poskytuje pomoc, daruje, slaví, řeší konflikty, formuluje zájmy skupinové a individuální, projevuje zájem o druhého – vyjednává, ovládá své emoce, sdílí, spolurozvíjí témata druhých lidí apod.